

УДК 347.78.347.477.8

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.61>

ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ВИКОНАННЯ

Морозова О.М.,
*кандидат юридичних наук,
завідувачка кафедри права та суспільних наук
ПВНЗ «Вінницький фінансово-економічний університет»
ORCID: 0009-0001-6124-1938*

Пригоцький В.А.
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та суспільних наук
ПВНЗ «Вінницький фінансово-економічний університет»
ORCID:0000-0002-0790-0541*

Воюцька В.С.,
*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права та суспільних наук
ПВНЗ «Вінницький фінансово-економічний університет»
ORCID:0009-0005-5393-2666*

Морозова О.М., Пригоцький В.А., Воюцька В.С. Договірне регулювання об'єктів права інтелектуальної власності на виконання.

В статті здійснено комплексний аналіз правового регулювання створення та виконання об'єктів інтелектуальної власності в межах трудових відносин. Акцентується увага на прогалинах в законодавстві та колізії між нормами трудового та цивільного права щодо виплати авторської винагороди виконавцям. Особливу увагу приділено питанню створення театральних постановок і ролі цивільно-правових договорів у регулюванні відносин між учасниками творчого процесу.

Одним із важливих аспектів, що висвітлюється в роботі, є проблема участі дітей у виконанні творів і відсутність чітких законодавчих гарантій їхньої винагороди. Обґрунтована необхідність спеціального правового регулювання таких відносин, оскільки чинне законодавство не забезпечує належного захисту прав малолітніх виконавців. Okремо розглядається питання участі дітей у виконаннях, зокрема у театральних постановках, кінематографі та інших формах мистецтва, що підкреслює необхідність додаткового правового захисту їхніх прав.

Крім того, розкриті питання ліцензування виконань, зокрема механізми надання виключних, невиключних та одиничних ліцензій. Проаналізовані переваги ліцензійного договору порівняно з окремими ліцензіями, що дозволяє узгодити всі умови використання виконань. Здійснено ґрунтовне дослідження проблематики правового регулювання виконань у трудових та цивільно-правових відносинах, що надалі може використовуватися для науковців, правників та фахівців у сфері права інтелектуальної власності оскільки створення та виконання об'єктів інтелектуальної власності є важливою складовою будь-якої трудової діяльності.

У цьому контексті проаналізоване правове регулювання театральних постановок відповідно до Закону України «Про театри і театральну справу» де розглядаються такі суб'єкти права на театральну постановку, як, зокрема постановник, автор сценарію, композитор, театральний продюсер, а також особливості укладення договорів щодо їхньої співпраці. Особлива увага приділяється правовому статусу майнових прав інтелектуальної власності, що можуть належати продюсеру, постановнику та артистам відповідно до договорів.

Підкреслює неможливість врегулювання таких складних відносин виключно трудовими договорами та наголошує на важливості цивільно-правових угод.

Ключові слова: правове регулювання, авторське право, трудовий договір, інтелектуальна власність, виконавці, майнові права, театральний продюсер, театральна постановка, ліцензійний договір, виплата винагороди, малолітні виконавці, цивільно-правові договори.

Morozova O.M., Pryhotskyi V.A., Voiutka V.S. Contractual Regulation of Intellectual Property Rights Objects for Performance.

The article provides a comprehensive analysis of the legal regulation of the creation and performance of intellectual property objects within the framework of employment relations. It highlights gaps in legislation and conflicts between labor and civil law norms concerning the payment of royalties to performers. Special attention is given to the creation of theatrical productions and the role of civil-law contracts in regulating relationships among participants in the creative process.

One of the key aspects addressed in the study is the issue of children's participation in performances and the lack of clear legislative guarantees for their remuneration. The necessity of special legal regulation of such relations is substantiated, as current legislation does not provide adequate protection for the rights of minor performers. The participation of children in performances, particularly in theatrical productions, cinema, and other forms of art, is separately examined, underscoring the need for additional legal safeguards for their rights.

Additionally, the article explores the licensing of performances, particularly the mechanisms for granting exclusive, non-exclusive, and single-use licenses. The advantages of a licensing agreement over individual licenses are analyzed, enabling the coordination of all terms for the use of performances.

A thorough study of the legal regulation of performances in labor and civil-law relations is conducted, which can be further utilized by researchers, legal practitioners, and specialists in the field of intellectual property law, as the creation and performance of intellectual property objects are crucial components of any employment activity.

In this context, the legal regulation of theatrical productions is analyzed in accordance with the Law of Ukraine «On Theaters and Theatrical Affairs,» which considers such subjects of the right to a theatrical production as the director, scriptwriter, composer, and theatrical producer, as well as the peculiarities of contract formation regarding their collaboration. Special attention is paid to the legal status of intellectual property rights, which may belong to the producer, director, and performers under contractual agreements.

The study emphasizes the impossibility of regulating such complex relations solely through employment contracts and highlights the importance of civil-law agreements.

Key words: legal regulation, copyright, employment contract, intellectual property, performers, property rights, theatrical producer, theatrical production, licensing agreement, remuneration payment, minor performers, civil-law contracts.

Постановка проблеми. Правове регулювання створення виконання дещо ускладнюється, якщо воно створювалось на вимогу роботодавця за трудовим договором. Трудове законодавство України не містить якихось додаткових чи особливих умов, які б мали бути відображені у трудовому договорі в такому випадку. У ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [1] закріплене правило про встановлення у трудовому договорі (контракті) розміру та порядку виплати авторської винагороди. За аналогією ця норма застосовна і до виконавців. На практиці вона майже не виконується. Ніякі санкції до роботодавців не передбачені. Найчастіше роботодавці й не погоджуються подібне обумовлювати у трудовому договорі, мотивуючи тим, що вони й так платять заробітну плату. Якщо виконавець здійснює виконавську діяльність на професійній основі, логічно, що за цю діяльність він отримує заробітну плату. Та і не доцільно було б в обов'язковому порядку на кожне його виконання укладати цивільно-правові договори та в кожному разі оговорювати різну винагороду. Це обтяжливо, особливо, коли йдеться про творчий виконавський колектив складом до 200 осіб. У виконавця формально є право ініціювати в трудовому договорі умови про винагороду, але реалізація права на винагороду не гарантована. Можна сказати, що підходи до цивільно-правового регулювання цих ситуацій та підходи до правового регулювання трудовим законодавством певним чином колізують, залишаються не узгодженими.

Стан дослідження. У науковій літературі висловлена думка вчених - цивілістів, таких як Ю.Л. Бошицького, О.В. Дзери, В.В. Луця, І.Е. Берестової, О.О. Підпригори, О.А. Підпригори, щодо права на об'єкт інтелектуальної власності, створений за трудовим договором яке має

визнаватися за роботодавцем, і такі відносини підпадають під регулювання трудовим законодавством, або ж нормам трудового законодавства надається пріоритет перед нормами цивільного законодавства. Прихильниками даного погляду є також О.М. Мельник, Р.Б. Шишка, О.М. Боярчук, Я.М. Шевченко.

Ситуація проблемна ще й тому, що у ч. 2 ст. 429 ЦК визначено, що майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором. Проте у ч. 3 ст. 429 ЦК є інша норма, що відсилає до спеціальних законів, оскільки вказує, що особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть бути встановлені законом [2].

Метою статті є аналіз правове регулювання відносин, пов'язаних зі створенням об'єкта за трудовим договором, дуже складне, а тому обмежитись тільки трудовим договором або тільки цивільно-правовим буває неможливо. Законодавець надає право вибирати такий вид врегулювання ситуації, який найбільше їй відповідає, і дозволяє поєднувати цивільно-правові підходи й підходи, напрацьовані трудовим правом.

Виклад основних положень. Проаналізуємо відносини щодо створення особливого виду виконань – показу театральних постановок. Даний об'єкт у більшості створюється не за замовленням, а відповідно до плану. Це характерно не лише для театрів, а й цирку, вар'єте. Тобто створюється виконання в порядку професійної (трудової) діяльності. Але без цивільно-правового договору тут не обійтись. Це пояснюється розширеним складом задіяних у підготовці театральної постановки осіб – творців.

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про театри і театральну справу» [3] право на театральну постановку для показу безпосередньо (в живому виконанні) виникає з моменту прийняття рішення про її публічне виконання, якщо договором між суб'єктами права на театральну постановку не передбачено більш раннього виникнення цього права. До таких суб'єктів законодавчо віднесено постановника, автора сценарію, автора спеціально створеного для театральної постановки музичного твору, театального продюсера. Договір, про який йдеться у ст. 22 вказаного Закону, нагадує угоду про співавторство, але оскільки створений об'єкт – не твір, то відповідно творців театральної постановки авторами називати неправильно. У ст. 24 Закону міститься норма про те, що майнові права інтелектуальної власності на театральну постановку можуть належати театальному продюсеру, а також іншим суб'єктам права на театральну постановку згідно із договорами. У цьому випадку йдеться про договір на використання театральної постановки. І хоча не згадані у ст. 24 Закону «Про театри і театральну справу» артисти, майнові права інтелектуальної власності можуть належати і їм, як випливає зі ст. 23 даного Закону, яка гласить, що договором між театральним продюсером, постановником та артистами можуть бути передбачені й інші права, крім уже встановлених законом особистих немайнових прав інтелектуальної власності, що не передаються.

Зрозуміло, що окремими трудовими договорами всі ці відносини між великим колом осіб-працівників врегулювати неможливо, а тому лише за допомогою цивільно-правових договорів і вирішуються подібні ситуації. У створенні виконань нерідко беруть участь і діти. Вони й самостійно виконують твори. Загальновідомий той факт, що Моцарт почав концертувати в п'ять років. І в наш час більшість професійних артистів-виконавців (так само як і спортсменів) починають свої виступи у 5-8 років. У кінематографі (у тому числі телесеріалах) участь дітей - звичайна справа.

Отже, у підготовці виконань діти іноді залучені нарівні з дорослими. Тільки дорослі – професійні виконавці отримують заробітну плату і винагороду. Що отримують діти – питання риторичне. Закон не дає гарантій дітям на справедливу оплату їхньої виконавської праці. Але відносини праці з дітьми до 16 років (у виняткових випадках до 14-ти: за згодою одного з батьків та органу опіки та піклування трудовий договір може бути укладений з учнем, якому виповнилось чотирнадцять років, для виконання у вільний від навчання час легкої праці, що не завдає шкоди його здоров'ю і не порушує процесу навчання) трудовим договором не регулюються, оскільки це суперечить чинному Кодексу законів про працю [4].

За КЗпП України подібні відносини можна розцінювати і як правопорушення. Зрозуміло, що дозволити законодавчо залучати до праці 5-8 літніх дітей ситуацію не виправить, оскільки вони не можуть бути поставлені в такі умови праці, як неповнолітні чи повнолітні особи.

КЗпП України надає певні гарантії неповнолітнім, оберігаючи моральне та фізичне здоров'я дітей. Однак цих гарантій недостатньо для малолітніх виконавців.

Дієздатність малолітніх не дозволяє і самостійно укласти цивільно-правові угоди, крім дрібних побутових, а тому діти до 14 років можуть укласти угоди тільки через представників.

Ні ЦК України, ні Закон України «Про авторське право та суміжні права», ні КЗпП України не регулюють умови укладання договорів з малолітніми. На практиці ця прогалина породжує проблеми укладення договорів на виконання і створює підґрунтя для зловживань як з боку наймачів, так і з боку батьків та осіб, які їх замінюють. Укладення договору на використання творчої праці малолітніх викликає труднощі у кваліфікації договірних відносин: договір укладається законними представниками, але дії виконує дитина.

Отже, потрібне спеціальне регулювання правовідносин з цією групою артистів-виконавців. Оскільки законодавчо передбачено дозвільний режим використання виконань, за винятком встановленого виключного переліку випадків-обмежень з цього загального правила він реалізується за допомогою ліцензії на використання виконання, ліцензійного договору та договору про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності на виконання.

Згідно ст. 1108 ЦК застосовуються в основному три види ліцензій: одинична, невиключна і виключна. Одинична ліцензія означає, що право на використання виконання у певний спосіб з певними обмеженнями надано суб'єктом виключних прав одній особі, але при цьому суб'єкт виключних прав і сам залишає за собою право на використання об'єкта тим же способом. Виключна ліцензія теж надається суб'єктом виключних прав лише одній особі на певні види використання виконань із визначеними обмеженнями, але при цьому суб'єкт виключних прав втрачає можливість здійснювати такі види використання на строк дії ліцензії. О.В. Дзера зауважує, що за виключною ліцензією ліцензіат може лише використовувати окремі засоби захисту своїх прав у разі порушення їх третіми особами, адже право забороняти всім іншим використання об'єкта, як і раніше, належить праволодильцю виключних прав [5, с. 58]. Отже, цей погляд потребує уточнення. Адже за наявності виключної ліцензії ліцензіат вправі вимагати від будь-якої особи припинити (заборонити) використання об'єкта способом, визначеним у ліцензії, але заборонити інше використання виконання (іншим способом, ніж передбачає виключна ліцензія) він не може, тому що у нього самого інших прав на виконання немає: відсутність прав означає і відсутність потреби їх захисту.

І одинична, і виключна ліцензія позбавляють ліцензіара надавати права, передбачені ліцензіями, іншим особам. Невиключна ліцензія, на відміну від попередніх, дозволяє ліцензіару надати особі право використовувати виконання в обумовлених способах і межах, і самостійно використовувати виконання тими ж способами, і надати його іншим особам у використанні на таких же умовах.

У практиків сформувалася думка, що ліцензія є скороченою формою ліцензійного договору. Підставу для таких міркувань надає ч. 2 ст. 1108 ЦК, де вказується, що ліцензія може бути оформлена як окремий документ або бути складовою частиною ліцензійного договору. Ліцензію доцільно використовувати у разі надання у використання виконання певним способом, якщо не потрібно узгоджувати ряду інших умов. Наприклад, невиключна ліцензія може бути надана на разове використання зафіксованого виконання, що прозвучить на вечорі пам'яті видатного діяча. Ліцензія може бути надана платно і безоплатно за рішенням особи, якій належать виключні права.

І все ж у порівнянні з ліцензією переваги залишаються за ліцензійним договором. У ньому сторони мають можливість узгодити всі умови надання у використання виконання. До істотних умов ліцензійного договору слід віднести права, що надаються за договором, способи використання виконань, строк надання прав, розмір, порядок і строки виплати винагороди за використання виконання. Територія використання і визначення виду ліцензії теж можуть обумовлюватись сторонами, але вони не належать до істотних умов, як це впливає зі змісту ч. 4 і ч. 7 ст. 1109 ЦК. Адже за відсутності у договорі умови про територію, на яку поширюється дія прав на використання виконання, вважається, що ліцензія поширюється на територію України. Якщо не вказано, якого виду ліцензія, вважається, що вона невиключна. Не відноситься до істотних і умова про строк договору, оскільки у ст. 1110 ЦК записано, що у разі відсутності у ліцензійному договорі умови про строк договору він вважається укладеним на строк, що залишився до спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності, але не більше, ніж на 5 років.

Різновидом ліцензійного договору, що укладається з виконавцями, є договір з рекорд-лейблом (звукозаписуючою організацією). У такому договорі обумовлюються види майнових прав інте-

лектуальної власності на виконання, які передаються рекорд-лейблу, та способи їх використання, звітність про продаж записаної продукції, строки й способи виплати виконавської винагороди, передбачувані витрати лейбла, що покриватимуться шляхом доходів з продажу дисків чи іншої виготовленої продукції.

У науковій літературі ще можна зустріти думки про те, що предметом ліцензійного договору є права на об'єкти промислової власності. В.В Луць вважає, що предметом ліцензійного договору є виключне право на використання винаходу [6, с. 235]. Звичайно, такі погляди є «відлунням» минулого радянського законодавства. Хоча не заперечуємо, що ліцензійні договори щодо об'єктів промислової власності мають свої особливості. Чинний ЦК розширено трактує предмет ліцензійного договору – це права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, як виключні, так і невиключні. Даний підхід давно застосовується у законодавствах західноєвропейських держав та США, де ліцензійний договір укладається для надання дозволу на використання, зокрема, творів і виконань [7, с. 156]. Вальтер Ділленц назвав ліцензійні договори тою кнопкою, яка включає механізм одержання грошей автором [8, с. 201].

Вважається, відповідно до законодавства України, що у тому разі, коли виконання використовується в аудіовізуальному творі, виконавець передає організації, що здійснює виробництво аудіовізуального твору, або продюсеру всі майнові права на виконання, якщо інше не встановлено договором. Дана норма закону залишає за сторонами право вибору інших умов використання виконання в аудіовізуальному творі. Не завжди сторони перебувають у рівному становищі, враховуючи їх майновий стан. Організація – виробник аудіовізуальної промисловості, придбавши майнові права виконавця на виконання, яке при повторному використанні в аудіовізуальному творі може сприяти одержанню значних прибутків цією організацією, практично позбавляє можливості виконавця одержувати майнову винагороду надалі. Тобто, виконавець не може контролювати використання свого виконання після першого продажу майнових прав.

Отже, необхідно саме в ліцензійному договорі зазначити обсяг прав на використання виконання, переданих продюсеру аудіовізуального фільму чи організації – виробнику, та обумовлювати подальше одержання майнової винагороди виконавцем. Аудіовізуальне мистецтво є особливою сферою діяльності виконавців, і, що не менш важливо – прибутковою. Саме ліцензійний договір може захистити інтереси виконавців у цій сфері.

Так, за ліцензійними договорами надаються обмежені права інтелектуальної власності, а не зобов'язальні права. Такі договори відрізняє від договорів про передання виключних майнових авторського чи суміжних прав відсутність правонаступництва. У процесі правозастосування суд у кожній справі повинен не тільки досліджувати весь ланцюг договорів про передання (надання) майнових авторського чи суміжних прав, а й аналізувати, які саме правомочності (субправомочності) передано, (надано) в межах якої території й на який строк. Підкреслимо ще раз, що відчуження майнових прав інтелектуальної власності за ліцензійним договором не відбувається.

Ліцензійні договори про надання у використання невиключних майнових прав на виконання укладають не лише виконавці, а й організації колективного управління, уповноважені виконавцями. Вони послуговуються типовими або стандартними формами ліцензійних договорів. Як зауважує В. Ділленц, такі контракти повинні бути однорідні, стандартизовані, і не повинні надавати ніяких переваг у рамках конкуренції тому або іншому споживачу. Вказаний австрійський професор чітко розділяє надання права використання майнових прав інтелектуальної власності організаціями колективного управління і безпосередньо творцями об'єктів інтелектуальної власності або суб'єктами виключних прав. Якщо, до прикладу, організацій колективного управління не можуть відмовити якомусь бару чи ресторану у наданні права на використання виконання у записі з причини, що заклади не подобаються контингентом відвідувачів, то виконавець може і не надати відповідного дозволу на публічне використання свого виконання.

На думку Л. С. Нецької, надання звітів щодо використання авторських і суміжних прав слід віднести до істотних умов договору про передачу в управління майнових прав інтелектуальної власності [9, с. 42]. Отже, істотними умовами договору про передачу в управління майнових прав інтелектуальної власності на виконання мають бути предмет договору – невиключні майнові права на виконання з конкретним переліком їх видів, строк, на який вони передаються в управління, розмір відрахувань на користь організацій колективного управління, розмір виконавської винагороди, умови про звітність організації колективного управління перед виконавцем. Якщо виконавець бажає передати виключні права у використання, договір має укладати він особисто,

адже організації колективного управління надають право використання об'єкта на рівних умовах всім бажаючим, а виключні права не можуть бути надані всім. Це вибір суб'єкта виключних прав.

Усе вище сказане підводить нас до висновку про доцільність врегулювати в окремому розділі Закону України „Про авторське право і суміжні права” договори щодо виконань і відобразити їх особливості, зокрема, істотні умови та відмінності від інших схожих за правовою природою цивільно-правових договорів. Звичайно, це стосується і договорів за участю організацій колективного управління.

Висновки. Законодавство України щодо правового регулювання створення та використання виконань, має значні колізії між трудовим та цивільним правом. Відсутність чітких норм щодо винагороди виконавців у трудових договорах та неефективність їх реалізації створюють прогалини у правовому полі. Законодавство України не передбачає належного врегулювання питання винагороди за виконавську діяльність малолітніх осіб. Відсутність відповідних гарантій створює можливості для зловживань з боку роботодавців та законних представників дітей.

Отже, все це потребує розробки спеціальних чітких норм щодо: визначення та забезпечення справедливої винагороди виконавців за трудовими договорами; чіткого регулювання участі дітей у виконавській діяльності, включаючи їх право на оплату; вдосконалення ліцензійних договорів для більшої гнучкості у правовідносинах між виконавцями та продюсерами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Про театри і театральну справу: Закон України від 31 травня 2005 р. № 2605-15 // *Відомості Верховної ради*. 2005. № 26. Ст. 350.
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/stru#Stru>
5. Дзера І.О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні: навч. посібник / І.О. Дзера. К.: Юрінком Інтер, 2021. 256 с.
6. Луць В.В. Контракти у підприємницькій діяльності: навч. пос. 2-ге вид., перероб. і допов. / В.В. Луць. К.: Юрінком Інтер, 2019. 576 с.
7. Захист прав інтелектуальної власності: досвід Сполучених Штатів Америки: зб. док. матер., статей/ за заг. ред. О.Д. Святоцького. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2021. 368 с.
8. Діллєнц В. Принципи передачі майнових прав // Авторське право і суміжні права. Європейський досвід: у 2-х книгах / За ред. А.С. Довгерта. Книга 2: Виступи, статті європейських спеціалістів / Уклад. В.С. Дроб'язко. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2022. 460 с.
9. Нецька Л.С. Окремі аспекти вдосконалення правового регулювання договірних відносин у сфері інтелектуальної власності // Актуальні питання охорони прав інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі в контексті Європейської інтеграції: матеріали міжнародної конференції 30 червня-01 липня 2023 р.). Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні» / Київ.: Фенікс, 2023. 424 с.